

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

นับจากการที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 การใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านหลักสูตร การสอน เทคโนโลยีการศึกษา และการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตามจากผลการประเมินการปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า ยังมีหลายเรื่องที่มีปัญหาต้องเร่งพัฒนา ปรับปรุง และต่อยอด โดยเฉพาะ ด้านคุณภาพผู้เรียน ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ เป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องรับการเปลี่ยนแปลงและต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพเพื่อให้ปัญหาต่าง ๆ ได้รับการแก้ไขให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงโดยเชื่อมโยงไปสู่การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองด้วย วิสัยทัศน์ที่ว่า “คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ” ด้วยการบริหารการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาใหม่ การพัฒนาครูพันธุ์ใหม่ การพัฒนาสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ใหม่ และการบริหารจัดการใหม่

ปัญหาการบริหารและจัดการดังกล่าวข้างต้นจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลักหลายประการ เช่น นโยบายการจัดการศึกษาที่ชัดเจน เงินทุนสนับสนุนการจัดการศึกษา นวัตกรรมทางการศึกษา ตลอดจนความร่วมมือจากองค์กรหลายฝ่าย ตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงระดับ โรงเรียน ซึ่งเป็นระดับปฏิบัติ รวมทั้งทรัพยากรอื่นที่จำเป็น และหัวใจสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยความมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหาร ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการศึกษา และนำองค์กรให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษา ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำสูงจะมีความสามารถในการบริหารจัดการ มีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง มีศักยภาพ สมรรถภาพ และคุณลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมจริยธรรม ในการดำเนินการบริหาร โรงเรียนให้เกิดประสิทธิผล โดยบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของการบริหาร

หลักการบริหารการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 ได้กำหนดว่า ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งในด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะหัวหน้าหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับครูและนักเรียนมากที่สุด ผู้บริหารสถานศึกษานอกจากจะต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ คุณธรรม จริยธรรม มีทักษะในการบริหารแล้ว จำเป็นต้องเป็นผู้นำทางวิชาการ มีศักยภาพในการบริหารการเปลี่ยนแปลงในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) และสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เอกชัย กี่สุขพันธ์, ศิลปชัย บุรณพานิชและนัยนา จันตะเสน. 2553 : 13) และนักวิชาการหลายท่านมีความเห็นตรงกันว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นตัวแปรที่สำคัญตัวหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทย คุณภาพและประสิทธิภาพทางการศึกษามักแปรปรวนไปตามผู้นำเสมอ (รุ่ง แก้วแดง. 2546 : 21) โรงเรียนเช่นเดียวกันคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนจะเป็น เช่นไรขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ในการที่จะนำศักยภาพของบุคลากรในโรงเรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (อรรัตนพ พงษ์วาท. 2540 : 8) นอกจากปัจจัยด้านผู้บริหารแล้ว การดำเนินงานเพื่อให้องค์กรประสบความสำเร็จและเกิดประสิทธิผลสูงสุดขึ้นอยู่กับปัจจัยอีกหลายอย่าง เช่น ปัจจัยที่มีการบริหารที่ดี ความสามารถในการจัดองค์การ และการใช้ทรัพยากรที่หามาได้ อย่างคุ้มค่า (Steers,R.M. 1997 : 46) โดยมี “ภาวะผู้นำ” เป็นกระบวนการใช้อิทธิพล โน้มน้าว และมีผลต่อการตัดสินใจและเป้าหมายขององค์การ เพื่อกระตุ้นพฤติกรรมการทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป็นกระบวนการรักษาสภาพและวัฒนธรรมของกลุ่ม การที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีภาวะผู้นำสูง เชื่อว่าสามารถใช้ความรู้ความสามารถและศักยภาพในการบริหารโรงเรียนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้นำจึงต้องรู้จักใช้ภาวะผู้นำในการชี้นำและจัดการ เพื่อสร้างอิทธิพลและแรงจูงใจให้ผู้ร่วมงานมีความเข้าใจในงาน มีความกระตือรือร้นในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย เป็นผู้ชี้นำการปฏิบัติงานและกิจกรรม (Shaffer.J. 2000 : 53) โดยใช้ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skills) ทักษะด้านมนุษย (Human Skills) และทักษะด้านความคิด (Conceptual Skills) (Katz.R.L. 1995 : 14-20) ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น และจะส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิผลในการบริหารงานโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดหนองคาย จะต้องได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำให้สูงขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของประยุทธ ชูสอน (2548 : 101) ที่ได้สรุปผลการวิจัยผู้บริหารโรงเรียน

ประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2548 ว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงพฤติกรรมภาวะผู้นำโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับบ้อย ผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดของรัฐ ในจังหวัดหนองคาย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดหนองคาย เพื่อให้ทราบความสัมพันธ์ โครงสร้างเชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำและได้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดหนองคาย ซึ่งจะเป็นสารสนเทศที่สามารถนำไปใช้กำหนดแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปพัฒนาภาวะผู้นำให้เหมาะสมต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดหนองคายมีอะไรบ้าง
2. กิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีลักษณะอย่างไร
3. ผลการใช้กิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาให้เป็นผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำสูงจะมีความสามารถในการบริหารจัดการ จะได้ผลเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดหนองคาย
2. เพื่อสร้างกิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. เพื่อทดลองใช้และประเมินผลการทดลองใช้กิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สมมติฐานการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นสมมติฐานเพื่อใช้ทดสอบความถูกต้องของทฤษฎีไว้ว่า

1. อายุ ประสบการณ์ในตำแหน่งผู้บริหาร ระดับการศึกษา การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา
2. ผู้บริหารสถานศึกษาหลังจากได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำตามกิจกรรมการพัฒนาที่สร้างขึ้นแล้ว มีภาวะผู้นำสูงขึ้น

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาดำรง เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย

2.1 ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดหนองคาย ระดับประถมศึกษา

2.2 สร้างกิจกรรม นำไปทดลองใช้และประเมินผลการใช้กิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยใช้กลุ่มทดลองเป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดหนองคาย ระดับประถมศึกษา

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัย

3.1.1 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 1

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

1.1) ประชากร ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดหนองคาย คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา จำนวน 280 คน

1.2) กลุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จากประชากรทั้งหมดโดยใช้วิธีการคำนวณขนาดตัวอย่างตามสูตรของทาโร ยามานะ (Taro Yamane) (รังสรรค์ สิงหเลิศ. 2551 : 69-80) จำนวน 165 คน

3.1.2 กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 2 คือ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาตรีบัณฑิต หรือมีตำแหน่งทางวิชาการไม่ต่ำกว่าผู้ช่วยศาสตราจารย์ หรือมีตำแหน่งทางการบริหาร การศึกษา การนิเทศการศึกษา ไม่ต่ำกว่าวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ ที่ได้รับการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 5 คน

3.1.3 กลุ่มทดลองที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 3 คือ

ผู้อำนวยการสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ระดับประถมศึกษา ในอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ที่ได้รับการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 5 คน

2) กลุ่มตัวอย่างคือ ประชากรที่ได้รับการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ในอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ระดับประถมศึกษา จำนวน 5 คน

4. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

4.1 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 1 ได้แก่

4.1.1 ตัวแปรอิสระ คือ สถานภาพของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่

- 1) อายุ
- 2) ประสบการณ์ในตำแหน่งผู้บริหาร
- 3) ระดับการศึกษา

4.1.2 ตัวแปรคั่นกลาง คือ

- 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์
- 2) การสร้างแรงบันดาลใจ
- 3) การกระตุ้นทางปัญญา
- 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

4.1.3 ตัวแปรตามซึ่งเป็นผลลัพธ์ คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

4.2 ตัวแปรในการวิจัยระยะที่ 3

4.2.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ กิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหาร
สถานศึกษา

4.2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

5. ขอบเขตด้านการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D)

ดำเนินการวิจัยในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ (Quantitative and Qualitative Methodology) โดย
แบ่งวิธีดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับ
การศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน

ระยะที่ 2 สร้างกิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับ
การศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน

ระยะที่ 3 ทดลองและประเมินการใช้กิจกรรมการพัฒนาภาวะผู้นำของ
ผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดหนองคาย

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่
ที่ดีขึ้นหรือเป็นไปในทางบวก โดยวิธีการหรือกระบวนการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตาม
วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2. ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถ คุณลักษณะและพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งที่ใช้
อิทธิพลซึ่งไม่ใช่ลักษณะของการบังคับต่อผู้อื่น ให้ปฏิบัติตามกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนดด้วย
ความเต็มใจ รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขององค์การ ช่วยให้กลุ่มบุคคล
สามารถดำเนินการต่าง ๆ บรรลุจุดประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนด

3. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ความสามารถ คุณลักษณะและ
พฤติกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงให้เห็นในการบริหารสถานศึกษาที่พยายามพัฒนา
ความสามารถของผู้ร่วมงานและผู้ตามไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้น ทำให้เกิดการ
ตระหนักรู้ในภารกิจและวิสัยทัศน์ของทีมและของ โรงเรียน จูงใจให้ผู้ร่วมงานและผู้ตามมอง
ให้ไกลเกินกว่าความสนใจของพวกเขาไปสู่ประโยชน์ของกลุ่ม ของ โรงเรียนหรือชุมชน โดยใช้
แรงขับหรือทักษะทางการบริหาร ได้อย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย ความสามารถและ
คุณลักษณะในด้านต่าง ๆ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความสามารถในการจูงใจ 2) ด้านความฉลาด

และมีไหวพริบ 3) ด้านการเป็นตัวอย่างที่ดี 4) ด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน 5) ด้านการมีวิสัยทัศน์ที่ดี 6) ด้านหลักในการปกครอง

4. ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียนหรือผู้รักษาการในตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดหนองคาย

5. การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การจัดการศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

6. สถานศึกษา หมายถึง โรงเรียนของรัฐที่จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา) ในจังหวัดหนองคาย

7. อายุ หมายถึง ระยะเวลา นับตั้งแต่เกิดจนถึงปีที่ตอบแบบสอบถาม

8. ประสบการณ์ในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ระยะเวลาที่นับรวมตั้งแต่ดำรงตำแหน่งผู้ช่วย/รองผู้บริหารสถานศึกษา/ผู้บริหารสถานศึกษา จนถึงปัจจุบัน

9. ระดับการศึกษา หมายถึง วุฒิการศึกษาสูงสุดที่ได้รับตามระบบการศึกษา

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบปัจจัยการพัฒนากภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลสารสนเทศแก่ผู้บริหารสถานศึกษา ในการพัฒนากภาวะผู้นำของตนเอง เพื่อบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป